

ליקוטי ופסקי הלכות "חוקי חיים"

ותלמוד
התלמוד
לעשות רצונך
בלבב שלם

שע"י "חדר הודאה"

שיכונת מנחת יצחק פתח"ק ירושלם תובב"א - בראשות הרב חיים אהרן בלייער שליט"א

88

פרשת שמע"ה

דיני חמץ לאחר פסח

נא לא לעיין בגליון
בשעת התפילה
וקריאת התורה

חמץ שעבר עליו הפסח

חמץ של ישראל

א חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אסור בהנאה (ש"ע סי' תמ"ח ס"ג) מפני שקנסוהו רבנן הואיל ועבר על איסור בל יראה ובל ימצא (מ"ב סק"ז).
ב קנס זה אינו מוגבל לבעל החמץ אלא אסור לכל אדם, כל חמץ שהיה שיין לישראל בפסח, שאם לא כן בקלות יבואו להערים (ערוך השלחן סי' ז).
ג חנות שמוכרים שם חמץ השיין לישראל שאינו שומר תורה ומצוות ל"ע, נחשב החמץ לחמץ של ישראל ואסור לקנות ממנו חמץ שעבר עליו הפסח אצלו, ומ"מ אינו אסור לקנות לאחר הפסח שאר דברים ממנו שאינם חמץ, שהרי הכסף שמקבל עבור החמץ או חליפיו אינם נאסרים.

חמץ של נכרי

ד חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר אפילו באכילה (ש"ע שם ס"א).
ה ולכן אם נותנים החמץ לגוי במתנה גמורה שלא ע"מ להחזיר, או שמוכרים החמץ לגוי מכירה גמורה בקנין המועיל, אע"פ שהישראל מכירו וידע בו שלא יגע בו כלל אלא ישמרו לו עד לאחר הפסח ויחזור ויתנו לו, מ"מ מותר, ולא נקרא חמץ שעבר עליו הפסח (ש"ע סי' תמ"ח ס"ג).

הפקר

ו חמץ של הפקר, אין איסור על אכילתו לאחר הפסח, בתנאי שהיה הפקר גמור (מ"ב סי' תמ"ח סק"ב). אבל אדם שהפקיר חמצו והיה בדעתו לחזור ולזכות בו לאחר הפסח, אין זה הפקר גמור (מ"ב סי' תמ"ח סק"ח), ואסור לאחר הפסח.

חמץ של צדקה

ז שאלה. האחראי על ארגון צדקה מסוים המחלק מוצרי אוכל לנצרכים, שכן לכלול המחסן של הארגון במכירת חמצו, מה הדין בחמץ שבתוכו לאחר הפסח.

ח תשובה. אין הגבאי עובר על 'בל יראה ובל ימצא' שהרי אין החמץ שלו ואינו חייב באחריותו (ש"ע חו"מ סי' ש"א סי' י"ו) כשאינו קצוב לעניים מסויימים, וגם העניים אינם עוברים מפני שאין החמץ שלהם, ומכיון שכן, הרי החמץ מותר באכילה (ש"ת חלקת יואב ח"א א"ח סי' י"ט).

ספק

ט כשיש ספק על דבר אם הוא חמץ שעבר על הפסח, יש שדנו בו להקל משום ספק דרבנן להקל (פמ"ג יו"ד סי' צ"ט שפ"ד סק"ז), ומ"מ נחלקו הפוסקים אם יש להתיר אפילו באכילה או רק בהנאה (חק יעקב סי' תמ"ט, ישועות יעקב שם, ועי' באריכות שדי חמד מערכת חמץ ומצה סי' ח' אות ל'). ובספק אם חל המכירת חמץ או לא, יש שכתבו שנידון כספק חמץ שעבר על הפסח, ויש מתירים אפילו באכילה (ש"ת בית שלמה סי' ס"ב).

תערובות של חמץ

יא יש הרבה מוצרי מאכל שעשויים מתערובות מעט חמץ, ויש בהם חילוקי דינים לגבי היתרם לאחר הפסח אם היו של ישראל קודם הפסח, ובאופן שלא נכללו במכירת חמץ, וכמו שיבואר.

יב מין במינו, כגון קמח של תבואה חמוצה שנתערב בתוך קמח שאינה חמוצה, מה"ת בטל ברוב, ואע"פ שמדברנן אסור להשהותו בפסח מחשש שמא יבוא לאכלו, מ"מ אם עבר ושהה מותר לאחר הפסח (מ"ב סי' תמ"ב סק"א), יש שמתירין רק בהנאה (א"ר סוף סי' תמ"ז), ויש שמתירין אפילו באכילה (מג"א סי' תמ"ז הובא במ"ב שם סק"ב), ובשער ציון נוטה להקל שמותר אפילו באכילה (שם ס"ק קפ"ג).

יג מין בשאינו מינו, דינו הוא שאינו בטל אלא בששים, וכשיש ששים כנגדו, אע"פ שבפסח אסור אכילתו מדברנן אפילו במשהו חמץ, מ"מ אם שהה ועבר עליו פסח מותר באכילה. ואם לא היה בו ששים לבטלו, גם לאחר הפסח אסור בהנאה (מ"ב סי' תמ"ז סק"ב).

יד פחות מכזית. דעת כמה פוסקים שלא עוברים עליו בבל יראה ובל ימצא, אם נתערב חמץ פחות מכזית, אפילו בפחות מששים, ונחלקו הפוסקים אם נאסר לאחר הפסח, והביאור הלכה כתב שצ"ע הלכה למעשה (ביאה"ל סי' תמ"ז ס"א ד"ה ב"ן).

טו טעם חמץ לבד, כגון שבישל דבר של חמץ בתוך תבשיל, לדוגמא 'קניידלך' של חמץ תוך 'מרק עוף', והסיר החמץ בעין ולא נשאר בתוך התבשיל אלא טעם חמץ ולא היה בו ששים לבטל הטעם, שעל אכילתו בפסח עוברים על איסור דאורייתא מדין 'טעם כעיקר' וממילא יש חיוב לבערו עכ"פ מדברנן בפסח, נחלקו הפוסקים בדינו אחר הפסח אם עבר ולא ביערו, יש הס"ל דאין לאסרו בהנאה, ומ"מ באכילה כדאי להחמיר, ויש הס"ל דאסור אפילו בהנאה לאחר הפסח, ובמקום הפסד מרובה יש להקל כדיעה ראשונה (מ"ב סי' תמ"ב סק"א).

טז חמץ נוקשה, דהיינו תערובות של חמץ שאינם ראויים לאכילה אלא במקצת, או שאינם חמץ גמור (מ"ב שם סק"ב), אין עוברים על בל יראה ובל ימצא בשהייתם בפסח, ולכן אחר הפסח מותרים בהנאה (ש"ע סי' תמ"ז ס"ב), ולגבי אכילה, יש מתירים (מג"א שם סק"ז), ורוב הפוסקים אוסרים באכילה (מ"ב שם סק"ז).

חמץ שנמכר במכירת חמץ

מכירת חמץ

יז מנהג בכל תפוצות ישראל לסדר אצל רב מכירת חמץ קודם הפסח, והמנהג הוא גם לסמוך על מכירת חמץ (ביאה"ל סי' תמ"ח ד"ה בדבר מועט), להינצל מאיסור בל יראה ובל ימצא אפילו בחמץ גמור, וכל המפקפק על היתר מכירת חמץ ראוי לגערה (ש"ת חת"ס א"ח סי' ק"ג ד"ה ולפי"ז).

יח ומ"מ יש שפקפקו על היתר מכירת חמץ אף כשנעשית כדין (בכור שור פסחים דף כ"א ע"א, מחצית השקל סק"ד ד"ה וצ"ע), ובפרט בצורה שעושים מכירת החמץ הנהוג היום, שנראה קצת כהערמה, ומכמה טעמים כדלהלן.

יט א. בתחילת התקנה של מכירת חמץ היה הגוי לוקח החמץ איתו לביתו, והיום הוא לא לוקח אלא ערימה של שטרות, ב. בתחילת התקנה לקח הגוי לכל הפחות המפתח של החדר, והיום רק מודיעים לו איפה אפשר להשיג המפתח, ג. נחלקו הפוסקים אם עדיף למכור החדר לגוי (מקור חיים סי' תמ"ח סק"ט ד"ה וגם, ישועות יעקב), ויש הס"ל שעדיף להשכיר החדר לגוי (נודב"י וחת"ס), וכל אחד פקפקו על הדרך השני, ד. בתחילת התקנה מכר כל אחד חמצו לגוי באופן שיש יכולת להגוי לשלם על המכירה במידה שהוא רוצה, והיום מוכרים לו חמץ השווים סכומים גדולים שבדרך כלל אין לו מספיק כסף לשלם כל הסכום, וקשה להאמין שיקבל משכנתא מהבנק על זה במידה שירצה באמות לקנות הכל (עי' ש"ת אורי וישעי סי' קכ"א, ותשובת הגר"ש קלוגר נדפס בש"ת נאות דשא ח"א סי' ב' באריכות).

מכירת חמץ לינצל מאיסור בל יראה ובל ימצא

כ מכל הטעמים הנ"ל (אות י"ט) ועוד טעמים, יש רבים שאינם כוללים חמץ גמור בתוך המכירה, שמאד חוששים ונוזהרים מחמץ בפסח מלעבור על לאו ד'בל יראה ובל ימצא', ולכן מבערים כל מיני חמץ גמור לפני פסח, ומ"מ עושים מכירת חמץ על דברים שהם רק ספק חמץ, כגון תרופות, מוצרי קוסמטיקה וכדומה, או כדי לפטור עצמם מחובת בדיקה (א"ר סי' תמ"ח, הגרש"א הליכות שלמה פסח פ"ו דבר הלכה אות י"ג).

כא ויש הרבה שסומכים על המכירה לגמרי וגם מוכרים חמץ בעין, כשהוא במקום מיוחד, ונסמן עליו כראוי שהוא 'מכור לגוי', ובודאי שיש להם על מה לסמוך.

כב **במקום הפסד מרובה**, ויש שסומכים על מכירת חמץ רק כשיש להם הפסד מרובה, כי על זה לכתחילה נתייסד ההיתר של מכירת חמץ.

מפעלים וחנויות

כג על זה סומכים היום מפעלים [factories], ספקי אוכל [food suppliers], סיוטנאים [wholesalers] וחנויות בכל העולם שמוכרים כל תכולת החמץ שברשותם, וסומכים על גאונים הפוסקים ראשונים ואחרונים שפסקו שיש להם לסמוך על מכירת חמץ מאחר שבלעדיו יהיה להם הפסד מרובה (ש"ת אורי וישעי סי' קכ"א, ישועות יעקב סי' תמ"ח סק"ה).

וויסקי [whiskey]

כד וויסקי, יין שרף [יי"ש], אע"פ שהוא נעשה רק מזיעה של חיטה ויש שס"ל שאינו חמץ גמור (ש"ת פני יהושע ח"ב סי' ט), מ"מ הסכמת הפוסקים שדינו כחמץ גמור (ש"ת חכ"צ סי' כ, ש"ת ש"מ מהדו"ת ח"ג סי' פ"ג, מ"ב סי' תמ"ב סק"ד, ושערי תשובה שם, וש"ת מנח"י ח"ז סי' כ"ז).

כה יש שאינם כוללים במכירת חמץ שום חמץ גמור, ומ"מ מוכרים וויסקי, ויתכן הטעם משום שהוא נכלל בהיתר של הפסד מרובה (ב"ח סי' תמ"ח ואחרונים), ועל אף שבקבוק אחד של וויסקי, אפילו אם הוא וויסקי יקר, אינו נקרא הפסד מרובה לאדם עשיר, מ"מ נחשב לשתייה יקרה, ולכן סומכים על זה לכללו במכירת חמץ.

כו ועוד טעם אולי משום שבימים ההם, עיקר תקנת מכירת החמץ היה על יין שרף כמבואר בספרי אחרונים (ב"ח שם), מאחר שבתי שתייה היו מלאים מיי"ש לפני פסח ועלו להפסד מרובה, וכיון שעל זה נתקן, נשאר ההיתר במקומו, שייך שרף מוכרים במכירת חמץ.

כז ויש לציין שיתכן שמי שנשאר לו רק קצת וויסקי בבקבוק, אינו נכלל בהיתרם דהנ"ל, שהרי פשוט שאין זה נחשב הפסד מרובה ואינו מספיק חשוב.

כח **דיוטי פרי [Duty Free]**, צריך אדם לזוהר אחר פסח לא לקנות וויסקי וכדומה בדיוטי פרי בנמל תעופה [airport] בא"י, משום שהם לא מקפידים למכור חמץ לנכרי חוץ אם מופיע בהדיא שטר של מכירת חמץ, וגם מוכרים חמץ בימי פסח עצמו ר"ל, ולכן דינו כחמץ שעבר עליו הפסח (ש"ת דובב מישרים ח"ב סי' ד, תשובות והנהגות ח"א סי' רפ"ח), ויש שנוהגים כן עד שבועות, שהוא זמן שיש לשער שכבר נגמר המלאי שהיה בחנות בימי הפסח, והכל לפי הענין אם זה סוג וויסקי המצוי והמלאי מתחלף בתדירות, או שהוא סוג יקר שנשאר על המדף ליותר זמן.

מכירת חמץ לגבי שעבר על הפסח

כט והנה, כל מה שהבאנו לעיל באם סומכים על מכירת חמץ או לא, נאמר רק לענין שלא לעבור על לאו דאורייתא ד'בל יראה ובל ימצא' בעצם הפסח, אבל לענין לסמוך על מכירת חמץ לגבי דין ואיסור ד'חמץ שעבר עליו הפסח', הדבר שונה, מאחר שאיסורו אינו אלא קנס מדרבנן למי שעבר על לאו בפסח.

ל כל שהחמץ לא היה שייך לישראל בפסח אלא לגוי, לא היה עובר הישראל בעליו הקודמים ב'בל יראה ובל ימצא', ואינו נאסר אפילו מדרבנן משום קנס ד'חמץ שעבר על הפסח' כמבואר לעיל (אות ה').

לא ולכן על אף שאדם לעצמו נוהג שלא לסמוך על מכירת חמץ לגבי לאו ד'בל יראה ובל ימצא' בעצם הפסח, מ"מ עדיין יכול לסמוך על מכירת חמץ של בן אדם אחר הנוהג לסמוך על מכירת חמץ, ואין חמצו נאסר כלל.

לב וכן יכול אדם לקנות מוצרי חמץ בחנות שמכר חמצו כדון, [ויש לבעל החנות תעודה המעיד על זה כשאינו מכירו כשומר תורה ומצוות] מאחר שהותר לבעל החנות למכור מצד טעם הפסד מרובה, וכן המנהג בכל מקומות העולם, ועל זה אפשר לסמוך לכתחילה כי כך היא עיקר הדין.

מחמירים בחמץ שעבר על פסח

לג למרות שהבאנו שמנהג העולם להקל ולסמוך על מכירת חמץ לגבי איסור ד'חמץ שעבר עליו הפסח', מ"מ מצינו כמה גדולי עולם שהחמירו על זה ונהגו שלא לסמוך על מכירת חמץ גם לגבי איסור 'חמץ שעבר על פסח' (הגר"א, מעשה רב אות קפ"א, רע"א, איגרות סופרים כתבי רע"א סי' מ"ה, חזו"א, ארחות רבינו פסח אות י"ט וכו') מחששות הנ"ל.

לד **סיוטנאים [wholesalers]** ובעלי מחסני מזון בארץ ישראל. קיים עוד טעם וחשש למה יש להחמיר בארץ ישראל ולהקפיד לאכול חמץ רק מה שנאפה אחר הפסח, שהרי אפילו אם המפעלים מוכרים חמצם בפיקוח גוף הכשרות המעניק להם הכשר, ואפילו אם בעל החנות או מכולת מוכרים חמצם ויש להם תעודה על זה, מ"מ אין שום גוף המחייב את הסיוטנאי או הספק מזון העומד בין המפעלים ובין החנויות, למכור את חמצו, והרבה מהם אינם שומרים תורה ומצוות ר"ל, ולכן כל מה שהם מביאים לחנויות לאחר הפסח אסורים משום חשש חמץ שעבר על הפסח. ולכן האחריות הוא על כל בעל חנות ומכולת ירא שמים לדאוג שיביאו סחורה רק ממי שיש להם תעודה המעיד על מכירת חמץ.

מכולת או סופרמרקט

לה **מכולת**. כשקונים במכולת שבעליו הוא שומר תורה ומצוות, בדרך כלל הבעל מכולת עושה מכירת חמץ ולכן כל שיש במכולת מיד אחר הפסח אין בו שום חשש מחמץ שעבר על הפסח מאחר שנמכר כראוי, אבל לאחר תקופה מסוימת מקבל הוא סחורה מסיטונאי ולא מהמפעל עצמו, והרבה סיוטנאים אינם שומר תורה ומצוות ואינם מוכרים חמצם, ולכן הסחורה הנכנס למכולת לפעמים הרי הוא באיסור של חמץ שעבר על הפסח, ולכן כדאי לקנות אצל בעל מכולת חרדי שומר תורה שאכן מקפיד לקנות סחורה טריה רק מסיטונאי שגם מכר חמצו.

לו **סופרמרקט**. בדרך כלל, סופרמרקט גדול ובפרט המשתייך לרשת, קונים ישירות מהמפעל, ולכן כשהמפעל תחת השגחה מעולה, אפשר לסמוך על זה שמכרו חמצם, ולכן כשסופרמרקט משתייך לשומר תורה ומצוות אפשר לקנות משם בלי חשש.

נטחן ונאפה אחר הפסח

מ **משום הטעמים הנ"ל להחמיר גם בחשש חמץ שעבר עליו הפסח, יש אלו המקפידים לאכול חמץ רק מה שמוצר לאחר הפסח. אלא צריכים לדעת שאפילו אם יצירת המוצר הוא לאחר פסח, עדיין זה אינו מעיד שכל מוצרי חמץ הם מקמח הנטחן לאחר הפסח, אם לא שכתוב עליו במפורש שנעשה מ'קמח הנטחן לאחר הפסח', או שנעשה מקמח יבש כיבואר דינו.**

קוד יצור

לח ברוב מוצרי חמץ בא"י מופיע קוד תאריך יצור של המוצר על האריזה שעל ידה אפשר לזהות מתי י. השנה [תשפ"ה], מוצאי חג הפסח בא"י חל בתאריך הלוועזי 19 אפריל 2025 עד 12 בלילה של מוצאי החג, ובזאת השנה הוא 109 ימים אחר תחילת השנה הלוועזי מינואר, ולכן בקוד היצור בסופו של שורת המספרים, הם מציינים מספר השנה תחילה 2025, ואח"כ מספר הימים מתחילת השנה, כגון 5,109 או 25,109, שניהם מציינים 109 ימים תוך שנת 2025 למספרם.

לט ולכן כל מספר שהוא למטה מ 109 יציין שנעשה קודם סוף פסח, וכל מספר שהוא מ 109 ומעלה מציין שהוא נעשה לאחר הפסח.

קמח

מ יש לדון בקמח רגיל לפני שמעריבים בו מים האם הוא חמץ או לא, ובעצם תלוי על האופן שטוחנים אותו, האם מוסיפים בו מים בשעת הטחינה, ותלוי כל מקום וכל עת לפי מה שעושים במציאות.

מא **קמח רטוב**. קמח הנעשה מחיטים רטובים, מעיקר הדין היה אפשר להשתמש בו גם בפסח למצה מאחר שאינם מתבקעים ואינם רואים בהם סימני חימוץ, אלא שאסרו הגאונים להשתמש בו למצה מאחר שאין אנו בקיאים ללדת יפה (שו"ע סי' תנ"ג ס"ה), אבל בודאי אפשר לסמוך למכור לנכרי, אפילו אלו שאין מוכרים חמץ גמור לגוי (תשובות והנהגות ח"א סי' ט"ו).

מב **קמח רגיל**. אמנם ברוב מקומות לא שורים גרעיני חיטה בתוך מים לפני הטחינה. ומ"מ יש הרבה מקומות שמשפריצים את החיטים בכמות קטנה מאד של מים כדי להקל על הסרת הקליפה בשעת הטחינה, באופן שאפילו אחרי כמה שעות לא רואים שום סימני חימוץ על החיטים, ולכן נוקטים הפוסקים שקמח רגיל אינו נחשב לחמץ כלל (תשובות והנהגות שם).

מג ולכן קמח רגיל שנטחן לפני פסח ונמכר לגוי, לא החמירו בו אף המחמירים (חזו"א, הגר"י קנייבסקי, ארחות רבינו ח"ב אות י"ט, הגר"ש"א, אשרי האיש ח"ג פס"ב אות ז'), וזה שמחמיר על זה, חומרא יתירא הוא בחשש איסור דרבנן.

מד **קמח יבש**. אמנם יש שמהדרים ומשתמשים אחר הפסח בקמח שנטחן אפילו לפני פסח רק כשהוא 'קמח יבש', דהיינו שהקפידו לא להשפירץ החיטים לפני טחנתם עם שום מים, באופן שאז בודאי אין הקמח חמץ בלי שום פקפוק, ומעלתו כקמח שנטחן לאחר הפסח וסומכים על זה לכתחילה, [על הרבה מוצרים טריים שמויצרים אחר הפסח הודפס עליהם שנעשה מקמח שנטחן אחר הפסח או מקמח יבש שנטחן לפני הפסח (מדר"ך הכשרות עדה"ח תשפ"ב)].

חיטה מלאה [whole wheat]

מה במוצרים של חיטה מלאה, אע"פ שהקמח עצמו יכול להיות בלי חשש חמץ כגון שנעשה מקמח יבש או שנטחן לאחר הפסח, אבל מוסיפים חומרי גלם כמו 'גלוטן' [gluten] ולתת' [malt] שהוא חמץ מלפני פסח, ולכן על אף שננטחן ונאפה לאחר הפסח, עדיין צריכים המחמירים לוודא שחומרי גלם שמוסיפים לו גם הם נרכש מגוי לאחר הפסח כדון.

ילידים קטנים

מו כפי שנתבאר שהקפדה על חומרת 'נטחן ונאפה אחר הפסח' הוא חומרא, אין צורך להקפיד על זה לצורך ילדים קטנים, שיש מספיק על מה לסמוך על מכירת שנעשה כדון, כל שכן כשמשתמשים בקמח אפילו רגיל שננטחן לפני פסח, ואין להרע"ב ולהחליש כוחם של ילדים קטנים בפרט בעת לימודם, על חשבון חומרות שרוצים לנהוג באיסור דרבנן.

